

УДК 316.334.56(497.115
Ђаковица)“1929/1941”
94(497.11)“1929/1941”
doi 10.46793/LZ-LXVI.251SM
ОРИГИНАЛАН НАУЧНИ РАД
Примљен: 16. 05. 2025.
Прихваћен: 21. 08. 2025.

Др Божица Славковић Мирић*

виши научни сарадник

Институт за новију историју Србије, Београд

ЂАКОВИЦА 1929-1941: ПОГРАНИЧНА ВАРОШ ЈУГОСЛОВЕНСКЕ И АЛБАНСКЕ ДРЖАВЕ¹

Апстракт: Након административне поделе Краљевине Југославије на бановине, простор Косова и Метохије нашао се у оквиру Вардарске, Моравске и Зетске бановине. Ђаковички срез ушао је у састав Зетске бановине, а Ђаковица је била варош са највише становника у овој бановини. На основу архивских извора, статистичких података, штампе и литературе даћу преглед прилика у овој вароши 1929-1941. Ђаковица је била богат и плодан део Метохије, који је имао развијену трговину и занатство. Ипак, као погранична варош доста је зависила од политичких и економских веза југословенске и албанске државе, повремено затворених граница, а било је развијено и кријумчарење. У Ђаковци је после Другог светског рата отпочео развој индустрије и трансформација у савремени град.

Кључне речи: Албанија, Ђаковица, Ђаковички срез, Зетска бановина, Краљевина Југославија, Косово и Метохија.

*

Увод: простор и становништво

Према Закону о називу и подели Краљевине Југославије на управна подручја (1929), као и Уставу Краљевине Југославије (1931), Косово и Метохија су били у саставу три бановине, Зетске, Вардарске и Моравске. Ђаковички срез био је у оквиру Зетске бановине. Ту су се нашли и Источки, Митровички, Пећки и Подримски срез. У састав Моравске бановине ушли су Лапски, Вучитрнски и Дренички срез, а Вардарске

* bozica.slavkovic@gmail.com

¹ Чланак је настао као резултат рада у Институту за новију историју Србије који финансира Министарство науке, технолошког развоја и иновација РС, на основу Уговора о реализацији и финансирању научноистраживачког рада Института за новију историју Србије у 2025. години бр. 451-03- 136/2025-03/200016 од 4. 2. 2025.

Неродимски, Гњилански, Грачанички, Подгорски, Шарпланински и Горски срез.²

Према општем југословенском попису 31. марта 1931. на територији Косова и Метохије евидентирано је 552.064 становника (у делу Моравске бановине 67.045 или 4,67% пописаних становника, у делу Вардарске бановине 276.245 или 17,55%, у делу Зетске бановине 208.774 или 22,56%). Највише пописаних је изјавило да својим матерњим језиком сматрају албански 331.549 (60,01%), па затим српски 179.524 (32,05%).³ У Ђаковичком срезу, према овом попису било је 6.042 кућа, 6.615 домаћинстава и 45.378 становника.⁴ Ђаковички срез је према *Илустрованом званичном алманаху - шематизму Зетске бановине* из 1931. године имао површину од 708 км², 8 општина и 97 насеља.⁵ Према Реферату о националним мањинама, фонда БИА Архива Србије, у Ђаковичком срезу било је 11.739 Срба и 28.870 Албанаца.⁶ У самој вароши Ђаковици 1931. било је 13.772 становника (736 православних, 586 римокатоличких, 12.105 муслимана), који су живели на 3.600 хектара у 2.667 домова.⁷

Што се тиче верских прилика, на Косову и Метохији према пописима из 1921. и 1931. већину становништва чинили су муслимани.⁸ У Ђаковичком срезу од укупно 45.378 становника, било је 6.739 православних, 5.817 католичких, 32.810 исламских и 12 осталих (евангелиста 1, осталих

² Закон о називу и подели краљевине на управна подручја, *Збирка Службеног гласника*, св. XXXVI, Сплит 1929, 4–5; *Политика*, бр. 7694, 4. октобар 1929, 3; *Политика*, бр. 8375, 3. септембар 1931, 3; Сенка Бабовић-Распоповић, *Културна политика у Зетској бановини 1929–1941*, Подгорица, 2002, 66.

³ Vladimir Simeunović, *Stanovništvo Jugoslavije i socijalističkih republika: 1921–1961: uкупно stanovništvo, polna i starosna struktura*, Београд, 1964, 27; *Дефинитивни резултати пописа становништва од 31. марта 1931*, књ. 1, Присутно становништво, број кућа и домаћинстава, Београд, 1937, IX.

⁴ *Дефинитивни резултати пописа становништва од 31. марта 1931*, књ. 1, 8, 10–12.

⁵ *Илустровани званични алманах - шематизам Зетске бановине. Год. I*, Цетиње, 1931, 6.

⁶ Архив Србије, Фонд БИА, III, ф. 121, Реферат о националним мањинама, Арнаути на Косову и Метохији.

⁷ Тихомир Аранђеловић, *Краљевина Југославија: административна подела. I књига, Вардарска бановина*. Београд, 1930, 7, 26; *Дефинитивни резултати пописа становништва од 31. марта 1931*, књ.1, 98–106; М. Стојадиновић, "Кретање становништва у градовима Краљевине Југославије", *Савремена општина*, Београд, 1931, 377–384.

⁸ Миленко С. Филиповић, *Етничке прилике у јужној Србији*, Споменица двадесетпетогодишњице ослобођења Јужне Србије, Скопље 1937, 427–431; *Дефинитивни резултати пописа становништва од 31. марта 1931*, књига 2, *Присутно становништво по вероисповести*, Београд 1938, VIII–XII, 8–12.

хришћанских 5 и других или без конфесије 6).⁹ Католика је уочи Првог светског рата највише било у Ђаковичкој и Пећкој парохији, у Јањеву и Призрену.¹⁰ Јевреји су живели скоро искључиво у градским срединама, односно у већим местима.¹¹

Према попису становништва из 1931. доминирало је пољопривредно становништво на целом простору Косова и Метохије. Тај број био је велики и у Ђаковичком срезу. Број оних који су били "самосталци и закупци" у категорији "пољопривреда, шумарство и рибарство" био је 3.704 мушкараца и 136 жена.¹² Ако погледамо исту ту категорију у "индустрији и занатима" у Ђаковичком срезу, то је много мањи број (556 мушкараца и 52 жене).¹³ Што се тиче броја оних који су зарађивали и броја издржаваних лица (мушкарци), у Ђаковичком срезу је био скоро дупло већи број оних који су зарађивали у пољопривреди (11.226) у односу на издржавана лица (6.612), док је у осталим срезовима била мања разлика. Ако погледамо исту ту категорију међу женама, број оних које су зарађивале био је у Ђаковичком срезу 6.362 а издржаваних 10.165, што показује да жене нису биле самосталне у вођењу послова.¹⁴

Ђаковица: варош у развоју

Према *Статистичком годишњаку* из 1929. наводи се да су градови били они који су имали преко 3.000 становника, па је Ђаковица спадала у ту категорију са 14.293 становника.¹⁵ Са друге стране Татомир Вукановић и Али Хадри у својим истраживањима, у градове убрајају само Пећ, Призрен,

⁹ Дефинитивни резултати пописа становништва од 31. марта 1931, књ. 2, 8, 10–12; Архив Југославије (даље АЈ), Министарски савет Краљевине Југославије, 138-7-865.

¹⁰ Никола Жутић наводи да је у Ђаковичкој парохији било 6.039 становника католичке вероисповести (односно 722 дома), у Пећкој 3.744 становника (389 домова), у Јањеву 2.218 становника (391 дом), у Призренској 1.988 становника (346 домова), у Урошевцу 130 становника (30 домова), у Косовској Митровици 63 становника (12 домова) (*Ватикан и Албанци у првој половини 20. века*, Београд 2000, 14). Католици Срби насељавали су нека села Косова, а албански католици били су у Косовској Митровици, Пећи, Ђаковици, Призрену и по селима у Метохији и око Призрена (М.С. Филиповић, *н.д.*, 427).

¹¹ Јевреја је према попису из 1931. било 373 у Грачаници, 3 у Неродимљу, 11 у Шарпланинском срезу, 6 у Ђаковици, 2 у Пећи, 109 у Косовској Митровици (у Скопљу 1868), 322 у Приштини, а у Призрену их није било (*Дефинитивни резултати пописа становништва од 31. марта 1931*, књига 2, VIII–XII).

¹² Дефинитивни попис становништва краљевине Југославије од 31. марта 1931, *Присутно становништво по главном занимању*, књ. 4, Сарајево 1940, 183.

¹³ *Исто*, 269–291

¹⁴ *Исто*, 317–333.

¹⁵ *Статистички годишњак 1929: књига 1*, Београд 1932, 60.

Приштину и Косовску Митровицу, док Ђаковицу, Вучитрн, Ѓњилане и Урошевац стављају у категорију вароши.¹⁶

Број становника у Ђаковичкој вароши, у односу на попис из 1931, брзо је растао, па је 1937. имала 15.347 становника.¹⁷ Према *Зетском гласнику* из 1934, то је била најмногљуднија варош Зетске бановине. Ипак, у *Зетском гласнику*, Ђаковица се описује као запуштена турска варош у којој „куће израстају као од смоле. Живот је био тих и монотон. По ћепенцима дремају газде зурећи у празне рафове својих дућана. Остаци учмале прошлости осликавају се на сваком лицу. Остали су трагови турске културе. Мештани застају пред модерним изумима технике и диве се као некада својим великанима. Збијене нахерене куће, живе без прогреса и еволуције”.¹⁸ Јован Цвијић описује Ђаковицу „оштро” подељену на махале, од којих су неке због крвне освете имале засебне чаршије (била је „варош под оружјем” и место „типске анархије у којој се пуцало због малих разлога”).¹⁹ Дописника Централног прес-бироа из 1930, Ђаковица је запрепастила чистоћом улица и касапница („месо иза густе мреже од жице”).²⁰ У *Правди* из 1937. наводи се да је то било „здро место са лепом околином али његовом уређењу надлежни нису поклонили нарочиту пажњу”.²¹ Ово је чинило свакодневицу већег дела Косова и Метохије, као и неразвијена индустрија, споро увођење новина, српско-албански сукоби и наталожени вишедеценијски проблеми.

Привреда у Ђаковичком срезу

Ђаковица је била богат и плодан део Метохије, а према писању *Правде* од 27. октобра 1937, ”у својој ранијој историји одржавала је трговачке везе са Скадром, Подгорицом и другим местима”.²² У тридесетим годинама 20. века извозила је земљорадничке и сточне производе, а увозила фабрикате и колонијалну робу.²³ У Ђаковичком срезу гајио се дуван и било је распрострањено свиларство.²⁴ Ипак, производња свилених чаура

¹⁶ Tatomir Vukanović, *Srbi na Kosovu. I*, Vranje, 1986, 11; Али Хадри, *Косово и Метохија у Краљевини Југославији*, Београд, 1969, 65.

¹⁷ Арх. Ј. Михаиловић, *Развитак градова и варошица од ослобођења до данас*, Споменица двадесетпетогодишњице ослобођења Јужне Србије, 810.

¹⁸ *Зетски гласник*, бр. 96, 1934, 3.

¹⁹ Јован Цвијић, *Балканско полуострво и јужнословенске земље: основе антропогеографије*, Београд, 2011, 247.

²⁰ АЈ, Фонд Централног Пресбироа Краљевине Југославије, 38-9-37, Дописник у Скопљу, 20. септембар 1930.

²¹ *Правда*, 27. октобар 1937

²² *Исто*.

²³ *Зетски гласник*, бр. 71, 1936, 2.

²⁴ Бранислав Нушић, *Косово: опис земље и народа*, Ниш, 2021, 56–57; Вид Ђурђевић, *Неколико привредних проблема Вардарске бановине*, Београд, 1936, 306–307.

није покривала потребе домаће индустрије свиле а ни укупну потребу за производима од свиле.²⁵

Аграрна реформа је доста утицала на број и величину поседа у Ђаковичком крају. Овде је према навођењу М. Обрадовића, 1936–1941. вршено ограничавање поседа Албанаца тако да је по члану домаћинства остављено 0,40 ха, а овим су били обухваћени они који нису могли доказати право својине на ограниченом земљишту. У Ђаковичком срезу је, према овом принципу, било одузето око 2.500 ха.²⁶ У овом крају је, као и у Пећи, Урошевцу и Вучитрну, подигнут највећи број насељеничких кућа²⁷ али је велики терет око изградње падао на саме колонисте. Углавном су насељеници сами крчили шикаре јер нису имали пара за ангажовање плаћене радне снаге. Овакво стање посебно је било карактеристично за Ђаковички крај.²⁸ Насеља су подизана на местима која су била критична и небезбедна због пролаза качака.²⁹ Према статистичком прегледу из 1940, највећи део насељеника био је у Ђаковичком (12.232), Пећком (7.970), Гњиланском (7.857), Грачаничком (5.332) а онда у Подримском, Вучитрнском, Лабском срезу.³⁰ Насељеници су допринели да се уведу новине у пољопривреду Ђаковичког краја, али и да се овај део заштити од качачких упада са албанске границе.³¹

Грађевинарство, саобраћај и индустрија

Према навођењу Бранислава Нушића, један од главних путева почетком 20. века на Косову и Метохији био је пут Приштина-Ђаковица, али је он, према његовим речима, ”био запуштен јер се није много користио”.³² Путеви

²⁵ В. Ђурђевић, *н.д.*, 306–308.

²⁶ Milovan Obradović, ”Agrarni odnosi na Kosovu 1918–1941”, *Jugoslovenski istorijski časopis*, 1-4, 1978, 450.

²⁷ Статистички подаци Врховног аграрног повереништва у Скопљу показали су да је до 1. јула 1935. изграђено 8.401 кућа за насељенике на територији Косова и Метохије (у Вучитрну 1.475, Косовској Митровици 81, Ђаковици 1.796, Пећи 2.503, Урошевцу 1.980 и у Призрену 569 кућа) (АЈ, 96-14-52, Статистички подаци о подигнутим државним и од стране насељеника кућа на територији Врховног аграрног повереништва у Скопљу до 1. јула 1935).

²⁸ АЈ, Фонд Двора Краљевине Југославије, 74-56-77, 6. јануар 1932.

²⁹ Ђорђе Крстић, *Колонизација у Лужној Србији*, Сарајево, 1928, 19–20, 74; Владан Јовановић, ”Токови и исход међуратне колонизације Македоније, Косова и Метохије”, *Токови историје*, бр. 3/2006, 26-31.

³⁰ АЈ, Фонд Установе Аграрне реформе Краљевине Југославије, 96-31-86, Статистички преглед колонизације на Косову и Метохији из 1940.

³¹ Божица Славковић Мирић, *Политичке, економске и културне прилике на Косову и Метохији 1929-1941*, Београд, 2018, 268.

³² Б. Нушић, *н.д.*, 46–53.

на Косову и Метохији били су углавном калдрмисани и неадекватни, па се у међуратном периоду приступило њиховој поправци. У Ђаковићком срезу су, према писању *Зетског гласника* из 1932, поправљени путеви Пећ–Дечани–Ђаковица, Ђаковица – Поношевац – Ђаф Моруна, Дечани–Вокша–Јуник, Ново Село – Зајмово – Клус – Краљани – Раковица – Црмљани – Ђаковица, Ђаковица – Ђаф Пушина и Призрен–Ђаковица, израђено је око 600 м новог пута, а проширено старог пута око 4 км.³³ Пут Урошевац–Пећ, који је пролазио кроз Ђаковицу, према писању Григорија Божовића, био је један од најлепших и најзанимљивијих у Југославији. Његова траса (од Урошевца, кроз село Кошре, Штимље, Црнојевски кланац, превој Дуље, затим у призренску равницу, у Ђаковицу, подгорјем кроз Истениће и Дечане, до Пећи) од 140 км била је „модерна, изградња солидна, одржавање врло брижљиво, безбедност апсолутна а лепота предела кроз које се пролазило била је сложена, импресивна и разноврсна”.³⁴ Модернизација телеграфских и поштанских комуникација обухватила је и Ђаковички крај. Поштански ауто-саобраћај постајао је на линији Призрен–Ђаковица–Пећ (72,670 км).³⁵ Такође, у Ђаковци је отворена и државна пошта.³⁶

Индустрија на простору југословенске државе у међуратном периоду била је неравномерно развијена. На простору Косова и Метохије је тек почела да прави прве кораке. Како је пољопривреда била главна грана привреде, индустрија је била везана за њу, па је млинарска индустрија била на првом месту. У Ђаковци је подигнут млин Хаџи Драгог и Михајла Патрногића и Гани-бег Црноглавића. Електроиндустрија је била велика новина, па је тешко продирала међу конзервативно становништво. Што се тиче Ђаковичког среза, овде је подигнута једна термоцентра (такође и у Урошевцу, Ђиљану и Приштини).³⁷

Трговина и занатство

Захваљујући изградњи путева и железница на простору Косова и Метохије напредовао је путнички и робни промет. Била је развијена пре свега унутрашња трговина, трговци су се снабдевали робом у земљи, али су се обраћали и иностранству непосредно или преко агената.³⁸ Ипак, проблем је био што нису сви градови и вароши били добро повезани, па је „гросистима” из Урошевца, Косовске Митровице, Вучитрна и Приштине

³³ *Зетски гласник*, бр. 1-3, 1932.

³⁴ Григорије Божовић, *Слике Косова и Метохије: путописи и репортаже*, Приштина, 1998, 178–182.

³⁵ АЈ, 38-67-181.

³⁶ *Илустровани званични алманах - шематизам Зетске бановине. Год. I, 10.*

³⁷ А. Хадри, н.д, 63.

³⁸ АЈ, 74-51-92, Привредни извештај, Народна банка Краљевине Југославије филијала у Скопљу, 5. јануар 1930.

било лакше због непосредног проласка железничке пруге или близине, а њихове колеге из Призрена, Пећи, Гњилана и Ђаковице користиле су и даље запрежна превозна средства. Административна подела на бановине такође је проузроковала тешкоће, јер су биле потребне разне дозволе, уверења и потврде (на пример за Зетску бановину за путовање на Цетиње).³⁹ На развој трговине пограничних градова и вароши, као што су били Призрен и Ђаковица, утицале су и политичке везе са суседном Албанију, па су они привредно опадали због затварања границе и самим тим прекинутим везама са залеђем у Албанији.⁴⁰ Тиме Ђаковица није имала ни 20% претходне трговине, јер су 8 од 10 села која су куповала у Ђаковици остала у Албанији. Такође, на тој граници се доста кријумчарило и са једне и са друге стране.⁴¹

У Ђаковичком срезу је било развијено занатство. То је пре свега био филигрански занат прављења накита, као и ткање луксузних платна са свилом који су били слати на пазар у Приштину, Велес, Битољ итд.⁴² Развијеност занатства у овом срезу може се видети и по броју занатских калфи и шегрта у односу на трговачке (трговачких калфи и шегрта 200, а занатских калфи и шегрта 400).⁴³ У Ђаковици је постојало и занатско удружење (као и у Гњилану, Призрену, Приштини, Урошевцу, Вучитрну, Подујеву, Косовској Митровици и Пећи).⁴⁴ Ипак, занатски сталеж није био економски јак, јер су фабрички производи преузимали примат над занатским. На опадање занатства утицала је и економска криза.⁴⁵ Трговци и занатлије Ђаковичког среза на збору одржаном 22. новембра 1934. у згради Велике медресе у Ђаковици донели су резолуцију у којој су истакли да је стање занатлија у овом крају било више него очајно јер није било зараде и посла.⁴⁶

Развој просвете у Ђаковичком срезу

Законом о народним школама од 5. децембра 1929. настава је у народним школама постала општа и обавезна у целој Краљевини Југославији. Народна школа је обухватала основну и вишу, а обе су трајале по четири године.⁴⁷

³⁹ *Српско Косово*, 24. фебруар 1934, 4.

⁴⁰ Владан Јовановић, *Вардарска бановина: 1929-1941*, Београд, 2011, 56.

⁴¹ Миливој Савић, *Наша индустрија, занати, трговина и пољопривреда: њине основице, стање, односи, важност, путеви, прошлост и будућност. Део 7*, [Б. м.], 1929, 168–169.

⁴² Б. Нушић, *н.д.*, 63–64.

⁴³ М. Савић, *н.д.*, 168–169.

⁴⁴ *Илустровани званични алманах - шематизам Зетске бановине. Год. 1*, 13.

⁴⁵ Р. С. Пурић, „Радништво и сиротиња Јужне Србије”, *Социјални архив*, август – септембар 1936, 265; *Зетски гласник*, бр. 71, 1936, 2.

⁴⁶ АЈ, 74-56-357.

⁴⁷ Момчило Исић, *Основно школство у Србији 1918–1941*, I, Београд, 2005, 18–57; Ранко Пејић, *Школство у Југославији 1918–1985*, Југословенска држава 1918–1998, Београд, 1999, 585–587; Закон о народним школама, *Службене новине Краљевине СХС*, бр.289/1929.

Закон је предвиђао отварање основних школа онде где је у околини од 4 км у полупречнику било најмање 30 деце обавезне да похађају школу, а у областима којима је приступ школи био отежан, школа је могла бити отворена и са 20 ученика.⁴⁸ На Косову и Метохији је мрежа школа била ретка, 1930/31. свакој школи је у просеку припадало чак 354 домаћинства и 2.296 становника, иако је једна школа захватала 45,16 км², са 5,89 насеља. У Ђаковичком срезу је било 23 основне школе, са 67 школских просторија, што је значило да је за 9 насеља односно 3451 становника била предвиђена једна школа.⁴⁹

На простору Косова и Метохије, што се тиче средњих школа, поред гимназија, постојале су и грађанске школе, које су биле претежно стручне,⁵⁰. Оне су ученику давале практично знање, опште образовање и требало је да га припреме за трговинска, занатско-индустријска или пољопривредна занимања у животу, па су башта и макар једно мање угледно добро морале да буду основ учења. Све грађанске школе биле су на буџетима својих општина.⁵¹ У Ђаковици је школске 1934/1935. била отворена мешовита грађанска школа трговачког смера „Његош”. Ипак, 1936/37. поред уписана 103 мушка ученика и 7 женских у три разреда, она није имала довољан број наставника, јер је имала двоје сталних и двоје суплента на пет одељења.⁵²

У односу на основне школе, средње школе имале су мало боље услове за рад, али су и оне имале проблема са условима и одржавањем зграда.⁵³ То су обично биле изнајмљене, преправљене куће неадекватне за школску употребу, као што је била и Ђаковичка грађанска школа, која је била „мизерна и скоро неупотребљива арнаутска кућа”. Школа је окудевала и у намештају (три ученика у једној клупи од метар, а по ђаку 1,63м²), а општина није имала средстава да доврши зграду.⁵⁴

⁴⁸ Љубодраг Димић, *Културна политика у Краљевини Југославији : 1918-1941. Део 2, Школа и црква*, Београд, 1997, 123–125; АЈ, Министарство просвете Краљевине Југославије, 66-1401-1589, Просветно одељење Вардарске бановине.

⁴⁹ *Бановина вардарска : Општи преглед : Алманах Краљевине Југославије - посебно издање : Из материјала ИВ. јубиларног свеска Алманаха Краљевине Југославије*, Скопље 1931, 9; Виктор Манакин, *Моравска бановина: општи преглед*, Загреб 1931, 12.

⁵⁰ Љ. Димић, *н.д.*, 162–168; Свет. К. Марковић, Јаков Ивановић, *Школство Јужне Србије од 1912 до 1937 године, Споменица двадесетпетогодишњице ослобођења Јужне Србије*, 939; О грађанским школама, *Службени лист Вардарске бановине*, Скопље 1932, 2.

⁵¹ Љ. Димић, *н.д.*, 171.

⁵² С. К. Марковић, Ј. Ивановић, *н.д.*, 940–941; АЈ, 66-1044-1413, 31. јул 1940.

⁵³ АЈ, 66-1256-1504, Краљевска банска управа Вардарске бановине просветно одељење, Предлог буџета за 1937/38, 12. март 1937.

⁵⁴ АЈ, 66-1044-1413, 15. септембар 1938, 24. јул 1940, 17. септембар 1940.

У време личног режима краља Александра дошло је до редукције броја гимназија, односно укидања појединих гимназија као последица примене Закона о средњим школама, који је прокламовао тежњу за рационализацијом школске мреже ради спречавања даљег „фабриковања интелектуалног пролетаријата”.⁵⁵ Тако је била укинута и гимназија у Ђаковици, пошто није испуњавала одговарајуће законске услове.⁵⁶

Што се тиче националне припадности деце у школама, школске 1940/41. у основним школама било је 24.914 српске и црногорске деце а 11.876 албанске, док је у гимназијама било 2% албанске деце.⁵⁷ Настава у школама била је на државном језику, али је тамо где је преовлађивало албанско или турско становништво на матерњем језику предаван Куран и наука о вери, као што је био случај у Ђаковичком срезу (такође и у Косовскомитровачком, Вучитрнском и Шарпланинском срезу). У Ђаковичком срезу постојала је једна чисто конфесионална мухамеданска школа у којој су се спремали младићи за хоџе и која није била званично призната од стране југословенских власти.⁵⁸

Албанска пропаганда и деловање Косовског комитета

Ђаковички срез био је у међуратном периоду један од центара албанске пропаганде Косовског комитета. Како наводи југословенски војни изасланик у Албанији, крајем децембра 1933. у Ђаковици је одржан састанак свих виђенијих људи из околине, о предстојећем упаду качака. Као главне вође помињани су Суља Јусуф и Кољ Биба, албански емигрант из Ђаковице, уз садејство бугарских комитета, који су из Бугарске пребачени у Италију.⁵⁹ Такође, у извештајима са терена срећемо низ одметничких акција.⁶⁰ Граничне јединице су ради боље организације

⁵⁵ В. Јовановић, *н.д.*, 425; Љ. Димић, *н.д.*, књ. 2, 159.

⁵⁶ С. К. Марковић, Ј. Ивановић, *н.д.*, 935–936; *Службени лист Вардарске бановине*, Скопље 1931, бр.85, 3.

⁵⁷ А. Хадри, *н.д.*, 80–83.

⁵⁸ АЈ, 66-3223-2342, 10. фебруар 1930; Божица Славковић Мирић, *Школовање албанске националне мањине на Косову и Метохији 1929-1941*, Између слободе и тескобе: националне мањине у Југославији, Београд, 2023, 157-204.

⁵⁹ Војни архив, пописник 17, к. 95 г, ф.2, Извештај о комитетима Македонском, Косовском и Хрватском за месец јануар 1934. Војни изасланик у Албанији, 13. фебруар 1934.

⁶⁰ Средином јануара 1934. на граничном делу „Њаф Морина”, Рам и Мехмед Али Цим из Ђаковице, који су одговарали за крађу једне краве у Ђаковици, пребегли су у Албанију. Крајем јануара су покушала да се преко границе пребаце три одметника од којих је један био упуцан. Марта 1934. три наоружана одметника су прешла границу, а у сукобу са њима један граничар био је рањен. Средином марта је био убијен један одметник на Плочици (сектор Пећ), а крајем месеца су прелаз покушала четири

биле у сталној вези са жандармеријом, а и требало је обратити пажњу „да се прекине веза са лицима и јатацима на југословенској територији, нарочито емиграната у Ђаковици и Призрену”. Узнемиравања на граници започела су у јачем обиму кад су интензивирани припреме за примену конвенције о уређењу пограничног промета југословенске државе са Албанијом.⁶¹

Крупно питање које је изазивало незадовољство било је иселјавање Албанаца са Косова и Метохије, око чега су нарочито били ангражовани бегови, сеоски прваци и албански емигранти у Ђаковичком срезу.⁶² Према речима војног изасланика у Албанији, у овом срезу било је ”око 600 пушака и потребна муниција, а оружје се дотурало из Дреничког, Косовскомитровачког, Подримског и Качаничког среза”.⁶³ Залагали су се и за обустављање рада аграрних власти. Из Ђаковице су се по том питању нарочито истакли емигранти Шпан Зећир и Браим Рустем.⁶⁴

Командант албанских граничних трупа, пуковник Али Топали, 1938. покушавао је да обнови Косовски комитет, па су пазарним данима „растуране” албанске књиге, брошуре, леци и значке са сликом албанског краљевског пара, пре свега у Ђаковичком и Призренском срезу.⁶⁵ Поруке и подстицања долазила су и од хоџа и шехлера, преко дервиша којих је

одметника (ВА, п. 17, к. 95 г, ф. 2, Извештај о комитетима македонском, Косовском и Хрватском за месец јануар 1934. Војни изасланик у Албанији, 13. фебруар 1934). Једна група од осам емиграната из Ђаковице припремала се за прелаз преко границе у Албанију, а према извештају команде требало је да пренесу ”оружје и муницију и извесну количину злата” (ВА, п. 17, к. 95 г, ф. 2, бр. 8, јул 1934).

⁶¹ У септембру 1934. петнаест одметника покушало да пређе границу, од којих је један убијен, а једна жена рањена (ВА, п. 17, к. 95г, ф. 2, док 11, септембар 1934; ВА, п. 17, к. 95 а, ф. 2, бр.1, 8. октобар 1934). Истог месеца границу су прешли Бек Исуф Бека из села Поповца и Браим Рама из села Шишман Равни, из Ђаковичког среза (ВА, п. 17, к. 95 а, ф. 2, бр. 1. 1934). У децембру су била ухваћена два преступника на граници (ВА, п. 17, к. 95д, ф.3, док 2, децембар 1934). Погледати и: Божица Славковић Мирић, Проблеми на југословенско-албанској граници 1929-1941, *Војно-историјски гласник*, 1/2016, 67-91.

⁶² ВА, п. 17, к. 95 г, ф.2, Извештај о комитетима македонском, Косовском и Хрватском за месец јануар 1934. Војни изасланик у Албанији, 13. фебруар 1934.

⁶³ ВА, п. 17, к. 94, ф. 3, бр. 1

⁶⁴ Према вестима југословенског војног изасланика, Афиз Гута из Ђаковице (поношевачки имам) ишао је 9. јула 1936. у Косовску Митровицу и састао се са Шерифом Воцом и Ферат-бег Драгом. Донео је поруку Албанцима „не напуштајте земљу јер се једном мре”. Са том поруком почели су да окупљају Албанце на отпор. Афиз Гута се састајао са првацима из села Смонице, Бабај Бокса, Шишман Бокса, Поношевца, Боровине и Нивокосе код Ђаковице. Напад је требало да се организује у септембру 1936, али до њега није дошло јер није стигла порука из Албаније (ВА, п.17, к. 94, ф.3, бр.1, 26. јануар 1937).

⁶⁵ ВА, п. 17, к. 94, ф. 1, бр. 16, 1938.

највише било у Призрену, Ораховцу, Ђаковици и Пећи, уз подршку млађе албанске генерације.⁶⁶ Албанија је помагала акције Комитета оружјем, које је ишло у два правца – први је био граница, Призрен, Сува Река и Урошевац а други граница, Ђаковица, Ораховац, Дреница, Приштина, што је показивало да су рачунали на Албанце у југословенској земљи дуж границе. Главни депо за пребацивање оружја био је у близини албанске границе у Тропоји, одакле се оружје пребацивало у Бтушу и Моришу у Ђаковичком срезу.⁶⁷

Национално непоуздани, према речима Штаба Треће армијске области, били су и припадници општинске управе у Ђаковици, јер су половину чинили Албанци.⁶⁸ Председнику владе Милану Стојадиновићу стизале су оптужбе на рачун службеника у општини. Тако је, према тим оптужбама, извесни архивар и в. д. шефа пореске управе Радош у Ђаковици ”делио пореску правду под утицајем Гани-бега и других Арнаута”, па је, према наводима, ”мање него што је требало опорезивао Арнауте и отписивао им порезе”. У овом срезу, на граници са Албанијом, ”свакој општини је председавао Арнаутин са одборницима Арнаутима, мада су Срби представљали већину, а такође Срби су морали да се обраћају Арнаутима да би им била регулисана нека лична или имовинска потреба. Чиновници су такође морали да се обраћају Арнаутима да преко њих оспоравају премештаје, регулишу унапређења и друге личне и службене ствари”.⁶⁹

Када је италијанска војска премештена из јужне и средње Албаније у Елбасан, а они из Скадра у Кукс и Тропају, међу албанским становништвом у западној Македонији, на Косову и Метохији се увелико причало да ће „Косовари”⁷⁰ уз подршку италијанске обавештајне службе организовати побуну у околини Призрена, Ђаковице и Пећи.⁷¹ Гани-бег Криезиу⁷² је

⁶⁶ ВА, п. 17, к. 94, ф. 3, бр. 1, 26. јануар 1937.

⁶⁷ АЈ, Фонд Милана Стојадиновића, 37- 53-54, 19. фебруар 1938.

⁶⁸ ВА, п. 17, к. 95 в, док. 4, л. 3, 28. јун 1940.

⁶⁹ ВА, п. 17, к. 95б, ф. 4, бр.3, Прилике у Јужној Србији, 8. новембар 1940; АЈ, 37-60-190, Милану Стојадиновићу.

⁷⁰ Исељеници са територије Косова или Јужне Србије познати су у Албанији под општим именом *Косовари*; неки су се иселили из политичких разлога јер су били турски чиновници и официри, утицајни прваци и школовани људи, а било је и злочинаца, качака и војних-бегунаца (ВА, п. 17, к. 26, ф 39/2, док.1)

⁷¹ ВА, п. 17, к. 31, бр.3/4-1, 2. април 1940.

⁷² Гани-бег Криезиу (1900–1952), рођен у Ђаковици, у веома утицајној породици. Био је брат Цена-бега, албанског политичара и дипломате који је сарађивао са Србијом. Завршио је војну академију у Сарајеву, био је у југословенској војсци раних двадесетих година 20. века. Против Ахмед Зогуа окренуо се након убиства Цене-бега 1927. у Прагу. За Гани-бега Команда је истицала да је сумњив, напомињући да је он требало да ради на разбијању албанске политичке емиграције у Југославији окупљене у комитет Лек Дукађин (који је у Албанији имао за циљ дизање устанка и

дошао у Ђаковицу и разговарао са тамошњим албанским првацима, када је истакао да је његовим залагањем створена могућност да „ускоро сви Албанци буду у једној држави”.⁷³

Улазак Италије у рат против Француске (у јуну 1940) ојачао је великоалбанска очекивања.⁷⁴ Главни ђенералштаб је добио извештај да се међу муслиманским живљем у Метохији преносе вести да ће Италија „у најскорије време покушати на југословенској територији да изазове нереде већих размера” и да ће употребити југословенске одметнике који су се налазили у Албанији. За такву акцију припремљено је и оружје које се налазило близу југословенске границе у Албанији.⁷⁵ Анђело Антика, због ширења вести да југословенски политички и војни кругови припремају упаде албанских емиграната са подручја Метохије у северну Албанију, покренуо је организовање побуне у Ђаковичком и Призренском срезу потплаћујући ”Косоваре” са по шест *наполеона* месечно и купујући бесу од пограничних поглавара.⁷⁶ У другој половини 1940, почевши од јула, стање на Косову и Метохији се усложњавало, јер је било у знаку акције Косовског комитета. Агенти из Ђаковичког и Призренског среза били су активни у достављању података о распореду и снази југословенске војске на подручју Косова и Метохије.⁷⁷

Деловање албанских емиграната у Ђаковичком срезу

Поједини албански емигранти који су сарађивали са југословенском владом бавили су се криминалним радњама. Током маја 1933. из затвора у Ђаковици побегло је 11–12 притвореника који су били тамо јер су били ухваћени са око 8–9.000 килограма шверцованог дувана. На челу ове банде био је Бајрам Алија из Петруча, а његов рођени брат остао је у Ђаковици и примао новчану помоћ од југословенских власти. Бегунци су

збацивање Ахмеда Зогуа), па је постао њихова водећа личност. Гани-бег је остао у Ђаковици и тамо је са малим бројем емиграната ликвидирао Арсенија Ћирковића, Милића Крстића и друге активисте националне политике у Метохији. Имао је главну улогу у политичким питањима према Албанији, а, према подацима Команде, био је члан Косовског комитета и зато се његов рад у Београду сматрао штетним. Гани-бег је уживао помоћ југословенске владе, био је официр југословенске војске и радио на организовању албанских емиграната ради подизања устанка у северној Албанији. (ВА, п. 17, к. 95б, ф.4, Штаб треће армијске области, Начелнику главног ђенералштаба 28. јун 1940). Сарађивао је са британском обавештајном службом. Био је значајна личност и у Другом светском рату. Умро је 1952.

⁷³ ВА, п. 17, к. 26, ф. 4, бр.31, Извештај о приликама у Јужној Србији

⁷⁴ ВА, п. 17, к. 26, ф. 3, Извештај од 19. јуна 1940. АЈ, 370-22-538, 7. март 1940.

⁷⁵ ВА, п. 17, к. 95 б, ф. 4, бр. 12.

⁷⁶ ВА, п. 17, к. 31, 40/4-1, 14. јун 1940.

⁷⁷ ВА, п.17, к. 26, ф. 4, бр.35/3, 14. август 1940.

прешли границу у рејону 5. и 6. граничне чете.⁷⁸ Несавесност граничних трупа дуж Ђаковице показала се у још неким случајевима. Од августа 1932. у кући Селима хана (чланови су га звали војводом) вршен је упис „четника” Арнаута, а његов дом био је претворен у касарну у којој је било 300 наоружаних људи. Он је, представљајући се као лојалан грађанин, често путовао у Скопље и Београд и састајао се са Костом Пећанцем, па је од 5. и 6. граничне чете добио оружје за своје чланове. Тако је могао да несметано пребације своје људе преко југословенске границе, наводно за потребе југословенских власти. Он је одржавао блиске везе са Салимом Барјактаром и Пашук Бибом који су током јула 1931. и 1932. пребегли из Ђаковице са својим бандама наоружаних емиграната за Албанију. Почетком јуна 1933. Хан се пребацио у Албанију са својих 13 четника и предао тамошњим властима, од којих је добио новчану награду и одобрење да иде у унутрашњост Албаније. Преносио је приче о угњетавању косовских Албанаца од стране југословенских власти и признао је префекту града Кукуса да су га „југословенске власти унајмиле да убија албанске прваке и тиме угуше идеју о ослобођењу Косова”.⁷⁹

Многи албански емигранти у Ђаковици одржавали су везу са албанским агентима, радећи против Југославије и лојалних емиграната, па је за њих предложено пресељење унутар земље. У Ђаковици су били Шпенд Халили из Гаша, Бајрон Даут из Краснића, Мусли Халим из Пуха, Зећ Чуплаки из Тропоја и Сејд Аријари из Бриша, док су у Призрену живели Вели Бајромиса из Попајана, Комбер Шериф из Хаса и Мухарем Љами из Марине. Шукри Полшка је био зеленаш из Ђаковице са кућом и воденицом у Призрену, а двадесетих година је био и председник општине Манесије у Албанији одакле је разрешен као неспособан. Спира Косова, емигрант у Ђаковици, био је спреман да се врати у Албанију „само је чекао да се још мало обогати”. Гани-бег је „начелниковао” у Ђаковици и сматран је за „државу у држави”, а сва поверљива архива му је била на располагању. Исти случај је био и са среским начелником у Урошевцу, Сајил Гораном, председником општине у Штимљу, који је радио по инструкцијама Гани-бега. Многи албански агенти крили су се под његовим окриљем (на пример Невруз беј који је сваког месеца из Албаније примао 1.500 динара). Оне емигранте који им нису били одани успео је да интернира из Ђаковице. Тако је покушао да интернира Кадрију Махмедовића, који је био „југословенски човек”; ово му није успело, али је његовог брата Мушака отерао у Врање. У извештају Стојана Ј. Дајића наводи се да је савладао Бајрама Џурија који је од југословенске владе био уцењен са 100.000 динара, што је и исплаћено али је било подељено између Ахмед-бега и Цена-бега, а Кадрија је добио

⁷⁸ АЈ, 74-222-318, л.15, пов. 17/33

⁷⁹ АЈ, 74-222-318, л.16, пов. 17/33.

унапређење те је постао капетан. Касније је, Зогуовом одлуком, Кадрија био осуђен на смрт па је побегао у Југославију.⁸⁰

Међу албанским војним-бегунцима и политичким емигрантима водила се акција за повратак у Албанију, а међу њима је лансирана вест да ће им кривице бити опроштене.⁸¹ Међутим, око 50 албанских емиграната, који су били настањени у Таковици прешли су у Албанију, где су били лишени слободе и спроведени у Кукс.⁸²

Након напада Италије на Грчку (1940) и повећања британске пропаганде у Албанији, организоване су качачке тројке Италијана Анђела Антике да ликвидирају поједине емигранте у Таковици за које се мислило да су одани Југославији, а и италијанска обавештајна служба у Куку прикупљала је податке о албанским емигрантима у Таковици, Призрену, Дебру и Скопљу.⁸³ Не само у Куку, него и у другим деловима северне Албаније, многи виђенији прваци су се одупирали италијанском режиму, као што су били Ђон Љеши из Мирдита и Мухарем Незир или Мухарем Бајрактар. Анђело Антика је повећао свој ангажман и придобијао Албанце из пограничних општина Таковичког среза.⁸⁴

Уочи напада Сила Осовине, 6. априла 1941, у Југославији се налазило близу 300 политичких емиграната из Албаније који су обављали разне обавештајне услуге за југословенску војску. Они су почетком априла 1941. окупљани у Таковици и Дебру, а 5. и 6. априла у Албанију је убачено неколико његових група које су успеле да против италијанске окупације побуне становништво у срезovima Пишкопеја, Кукс и Тропоја. Међу њима био је и Хаци Љеши, касније генерал у војсци Албаније. На главном правцу продора били су ангажовани Гани-бег и Ђазим Кокоши, али се пробој ове групе завршио неуспешним тумарањем око пограничне зоне Тропаје.⁸⁵

Покушаји југословенске владе да, сарадњом са албанским првацима и емигрантима, успостави боље односе са Албанијом и смири нестабилну југословенско-албанску границу, нису били у потпуности остварени. Идеја Велике Албаније, ширена акцијама Косовског комитета и уз финансијску подршку Италије, била је узрок лоших суседских односа, а самим тим и константних илегалних прелазака границе од стране албанских одметника и сукоба са југословенским граничарима. Албански емигранти у Југославији већином су финансијски користили југословенску државу за своје потребе, а поједини су помагали албанским одметницима, нарочито у Таковици

⁸⁰ ВА, п. 17, к. 95 а, ф. 2, бр. 1, 10–12. август 1934, Стојан Ј. Дајић

⁸¹ ВА, п. 17, к. 94, ф. 1, бр. 17, 1938.

⁸² ВА, п. 17, к. 94, ф. 1, бр. 16, 4. март 1938..

⁸³ ВА, п. 17, к. 26, бр. 5/4.

⁸⁴ ВА, п. 17, к. 26, бр. 29/3

⁸⁵ ВА, п. 17, к. 61, ф. 3, Албанија између два рата, 120.

и Призрену. На крају периода нашег истраживања, делатност Косовског комитета била је све отворенија и значајнија, што је резултирало стварањем Велике Албаније у време Другог светског рата.

Закључак

Ђаковички срез био је веома важан део Косова и Метохије, али и целе југословенске државе, јер се налазио на граници са Албанијом. Политичке и економске прилике у овом срезу зависиле су пре свега од односа две државе. Насељен већином муслиманским становништвом, био је један од центара албанске пропаганде и акција Косовског комитета, нарочито у годинама приближавања Другом светском рату. Самим тим и свакодневни живот у Ђаковици и у овом срезу био је под великим утицајем ових дешавања. Оштре поделе на махале и свакодневно ношење оружја које је описивао Јован Цвијић јасно говоре о томе колико је албанско становништво у Ђаковици било ван домашаја власти. Мешовито српско-албанско подручје утицало је и на развој економских и просветних прилика у овом срезу. После Другог светског рата, била је видљивија већа индустријализација Ђаковице и целог среза.

Необјављени извори:

Архив Југославије, Фонд 37, Милан Стојадиновић; Фонд 38, Централни Пресбиро Краљевине Југославије; Фонд 66, Министарство просвете Краљевине Југославије; Фонд 74, Двор Краљевине Југославије; Фонд 96, Установе Аграрне реформе Краљевине Југославије; Фонд 138, Министарски савет Краљевине Југославије.

Архив Србије, Збирка докумената Безбедносно-информативне агенције.

Војни архив, Пописник бр. 17, Архивска грађа бивше југословенске војске од јануара 1921. До априла 1941. (закључно са априлским ратом).

Објављени извори:

Зетски гласник, Цетиње.

Политика, Београд.

Правда, Београд.

Савремена општина, Београд.

Службени лист Вардарске бановине, Скопље.

Социјални архив, Београд.

Српско Косово, Скопље.

Литература:

Бановина вардарска : Општи преглед : Алманах Краљевине Југославије - посебно издање : Из материјала ИВ. јубиларног свеска Алманаха Краљевине Југославије. Скопље 1931.

Дефинитивни попис становништва краљевине Југославије од 31. марта 1931, књ. 4, Присутно становништво по главном занимању, Сарајево, 1940.

Дефинитивни резултати пописа становништва од 31. марта 1931, књ.1, Присутно становништво, број кућа и домаћинстава, Београд, 1937.

Дефинитивни резултати пописа становништва од 31. марта 1931, књ. 2, Присутно становништво по вероисповести, Београд, 1938.

Илустровани званични алманах - шематизам Зетске бановине. Год. 1. Цетиње, 1931.

Манакин, Виктор. *Моравска бановина: општи преглед*, Загреб 1931.

Статистички годишњак 1929: књига 1, Београд, 1932.

Obradović, Milovan. *Agrarni odnosi na Kosovu 1918–1941, Jugoslovenski istorijski časopis* 1-4, 1978, 442-455.

Simeunović, Vladimir. *Stanovništvo Jugoslavije i socijalističkih republika: 1921-1961: ukupno stanovništvo, polna i starosna struktura*. Beograd, 1964.

Vukanović, Tatomir. *Srbi na Kosovu. I. Vranje*, 1986.

Аранђеловић, Тихомир. *Краљевина Југославија : административна подела. I књига, Вардарска бановина*. Београд, 1930.

Бабовић-Распоповић, Сенка. *Културна политика у Зетској бановини 1929–1941*. Подгорица, 2002.

Божовић, Григорије. *Слике Косова и Метохије: путописи и репортаже*. Приштина, 1998.

Димић, Љубодраг. *Културна политика у Краљевини Југославији : 1918-1941. Део 2, Школа и црква*. Београд, 1997.

Ђурђевић, Вид. *Неколико привредних проблема Вардарске бановине*. Београд, 1936.

Жутић, Никола. *Ватикан и Албанци у првој половини 20. века*. Београд, 2000.

Исић, Момчило. *Основно школство у Србији 1918–1941, I*. Београд, 2005.

Јовановић, Владан. "Токови и исход међуратне колонизације Македоније, Косова и Метохије", *Токови историје*, бр. 3/2006, 26-31.

Јовановић, Владан. *Вардарска бановина: 1929-1941*, Београд, 2011.

Крстић, Ђорђе. *Колонизација у Јужној Србији*. Сарајево, 1928.

Марковић, Свет. К, Јаков Ивановић, *Школство Јужне Србије од 1912 до 1937 године*, Споменица двадесетпетогодишњице ослобођења Јужне Србије, 907-956.

Михаиловић, Ј. *Развитак градова и варошица од ослобођења до данас*, Споменица двадесетпетогодишњице ослобођења Јужне Србије, 798-817, Скопље, 1937.

Нушић, Бранислав. *Косово: опис земље и народа*. Ниш, 2021.

Пејић, Ранко. *Школство у Југославији 1918–1985*, Југословенска држава 1918–1998, 585-593, Београд 1999.

Савић, Миливој. *Наша индустрија, занати, трговина и пољопривреда : њине основице, стање, односи, важност, путеви, прошлост и будућност. Део 7*. [Б. м.], 1929.

Славковић Мирић, Божица. *Политичке, економске и културне прилике на Косову и Метохији 1929-1941*, Београд, 2018.

Славковић Мирић, Божица. "Проблеми на југословенско-албанској граници 1929-1941", *Војно-историјски гласник*, 1/2016, 67-91.

Славковић Мирић, Божица. *Школовање албанске националне мањине на Косову и Метохији 1929-1941*, Између слободе и тескобе: националне мањине у Југославији, 157-204, Београд 2023.

Филиповић, Миленко С. *Етничке прилике у јужној Србији*, Споменица двадесетпетогодишњице ослобођења Јужне Србије, 387-497, Скопље, 1937.

Хадри, Али. *Косово и Метохија у Краљевини Југославији*. Београд, 1969.

Цвијић, Јован. *Балканско полуострво и јужнословенске земље: основе антропогеографије*. Београд, 2011.

Summary

Božica Slavković Mirić

DJAKOVICA 1929-1941: A BORDER TOWN OF THE YUGOSLAV AND ALBANIAN STATES

After the administrative division of the Kingdom of Yugoslavia into banovinas, the territory of Kosovo and Metohija found itself within the Vardar, Morava, and Zeta banovinas. The Đakovica district became part of the Zeta Banovina, and Đakovica was the town with the most inhabitants in this banovina. It (like Prizren) was an important geostrategic point and political-economic center to which the entire cross-border zone of the Black and White Drin was economically oriented, and throughout the interwar period, it was the object of Albanian aspirations. Đakovica was a center for launching kaçak actions toward the southern part of Kosovo and Kačanik, as well as toward Peja thru Drenica and to the northern part of Kosovo in the area of Mitrovica. Jovan Cvijić described Djakovica as „a town under arms” and „a place of

typical anarchy where people shot for minor reasons.” Therefore, during the agrarian reform and colonization, it was important to settle colonists in this area, which is why a large number of settlement houses were built there. Đakovica was a rich and fertile part of Metohija, and it maintained trade links with Shkodër, Podgorica, and places in Kosovo and Metohija. Crafts were well-developed, especially filigree and the production of luxurious silk fabrics. However, due to competition from factory-made goods, craftsmanship here, as in other parts of Kosovo and Metohija, began to decline. The trade links of Đakovica, as a border town, were quite dependent on the political ties between the Kingdom of Yugoslavia and the Kingdom of Albania, and the occasional closure of the border. In Đakovica, industrial development and transformation into a modern city began after World War II.